

06.2021

ПАСТИРСКИ
ТРАДИЦИИ В
ТУШЕТИЯ

ЗАВРЪЩАНЕТО НА
ФЛОРИДСКИТЕ
ПУМИ

NATIONAL GEOGRAPHIC БЪЛГАРИЯ

ИВАН АСЕН II

КАКВО ЗНАЕМ И КАКВО НЕ ЗНАЕМ ЗА НЕГО

WWW.NATIONALGEOGRAPHIC.BG

ISSN 1312-6571

5,49 лв.

06 >

ЮНИ 2021

ИВАН АСЕН II • ТУШЕТИЯ • ДЪРВОТО НАКРАЙ СВЕТА • ФЛОРИДСКИТЕ ПУМИ

СЪДЪРЖАНИЕ

На корицата:

Паметникът „Асеневици“ в подножието на Света гора, Велико Търново, е уникална композиция, която събира около огромен меч фигурите на Асен, Петър, Калоян и Иван Асен II.

СНИМКА: KLEARCHOS KAPOUTSIS
ОБЩОМЕДИЯ / КРИЕЙТИВ КОМЪНС ATTRIBUTION 2.0 GENERIC

СТАТИИ

Иван Асен II

Царуването на бележия владетел Иван Асен II, при когото Второто българско царство достига най-голямото си териториално разширение, политическа и военна мощ, е сравнително добре познато от историческите източници. И все пак дали знаем всичко за бележия владетел? Със сигурност – не, защото спорните въпроси и „загадки“ не са една и две.

ТЕКСТ: ПЛАМЕН ПАВЛОВ
..... стр. 26

Опасният път между земята и небето

Всяка година пастири в планината Кавказ в Грузия следват сезоните според древните традиции и подкарват стадата си на тежко пътуване към пашата. Но начинът им на живот постепенно отмира, тъй като все по-малко тушинци избират планината като препитание.

ТЕКСТ: ГИОРГИ ГОГУА
СНИМКИ: ФЕРНАНДО ХАВИЕР УРКИХО И НИКОЛОЗ МЧЕДЛИДЗЕ
..... стр. 40

Дървото накрай света

Кое от трилионите дървета на Земята расте най-далече на юг?

ТЕКСТ: КРЕЙГ УЕЛЧ
СНИМКИ: ИЪН ТЕХ
..... стр. 68

Завръщането на флоридските пуми

Докарани до ръба на изчезване, днес застрашените котки се връщат, но строителният бум заплашва оцеляването им.

ТЕКСТ: ДЪГЛАС МЕЙН
СНИМКИ: КАРАТЪН УОРД-МЛ.
..... стр. 82

КРАСИМИР ДРУМЕВ

Прости истини

Дојде краят на учебната година, а с него настъпни времето на матури и тестове. Вълненията сред децата са разбираемо големи. Аз пък гледах да запазя спокойствие и хвърлих един поглед върху разните въпросници. За съжаление за пореден път си зададох едни и същи въпроси.

И така – възможно ли е учебният материал, особено по природонаучните предмети, да е написан на по-лек и дори увлекателен език? Така, че да събужда любопитството у децата и да не ги отблъсква с трудно разбираеми текстове.

Има ли нужда да учат в детайли неща без значение за общата им култура? И преди с недоумение бях питал в *National Geographic* кому е нужно седмокласници да изучават в поредица уроци едва ли не всичко за... червеите. Дълбоко се съмнявам в ползата от това познание, а пък съм сигурен, че Калоян и неговите връстници днес, три години по-късно, едва ли си спомнят нещо освен тогавашната досада.

National Geographic е списание на познанието, на сериозното, но и увлекателно познание. От какви хора се създава то? Познавам доста от тях и ще ви кажа, че не са геници, нормални колеги са, но в училища и университети са трупапи стойностни и полезни знания. Със зубрене, при което уроците се забравят след броени дни, не се правят нито наука, нито технологии. Уж всеизвестна истина...

И до ден днешен се питам защо след влизането ни в Европейския съюз не се осмелихме да вземем за

образец една модерна и ефикасна образователна система, а продължаваме с нашите промени на парче. Вярно е, че има голям напредък в сравнение с образованието преди десетилетия, но вярно е също така, че днешните деца с лаптопи и смартфони са на светлинни години напред по информираност от някогашните им връстници.

Хубаво е да се гордеем с първенци на международни олимпиади, но е прекрасно да имаме цяло поколение от образовани с полезни знания деца.

ФОТО СВИДЕТЕЛСТВО

NATIONAL GEOGRAPHIC

СНИМКИ: САША МАСЛОВ

ПОГЛЕД КЪМ ЗЕМЯТА ОТ ВСЕКИ ВЪЗМОЖЕН ЪГЪЛ

УКРАИНСКИТЕ „ВЛАКОВИ ДАМИ“

Малки домове покрай жп мрежата подслоняват служителки, които се грижат за безопасността на пътуването

БР. 6 (188)

Сигналистката
Ина Олександривна
Маноїленко, на работа
В покрайнините на
Киев, е сред хилядите
украински жп служителки,
които сигнализират на
влаковете и не пускат
напористите шофьори
през релсите.

Между влаковете Наталия Юриивна Пилипенко се грижи за градинката до къщичката край линията, която е собственост на украинските железници.

Дълго време за сигналисти били назначавани жени – наследство от съветско време, когато държавата контролирала професионалната реализация на половете. С пенсионирането на жените на тяхно място постъпват и мъже.

ПРЕДИСТОРИЯТА

ОТ МАЛКИ КЪЩИЧКИ КРАЙ ЛИНИИТЕ УКРАИНСКИТЕ СИГНАЛИСТКИ СЕ ГРИЖАТ ЗА ДВИЖЕНИЕТО НА ВЛАКОВЕТЕ И БЕЗОПАСНОСТА НА ШОФЬОРИТЕ

МНОГО ОТ НАЙ-ХУБАВИТЕ детски спомени на Саша Маслов са свързани с влакове. През всяка ваканция и при всяко пътуване до друг град той се взирал през прозореца, за да наблюдава тъканта на своята страна – жилищните блокове, магазините и колите, изчакващи преминаването на влака. А от време на време съзирал къщичка и застанала до нея жена, протегнала жълто знаменце.

„Украинските жп дами“, както ги нарича Маслов в тази серия портрети, са културна традиция, стара едва ли не колкото първата железница в Украйна. Те имат задачата да подават със знаменца сигнали на началник-влака на приближаващата композиция. Сгънато жълто знаме означава, че напред всичко е чисто. Опънат флаг сигнализира за движение с повишено внимание. А червен флаг или изстреляна сигнална

ракета – задължително спиране, предупреждение за опасност.

Някои аспекти от живота на жп служителите се променят. Не всички вече са жени и украинските железници – *Украинки* – са разширили политиката си за наемане на персонал.

В един свят на високоскоростни влакове и автоматизирани прелези сигналистите може би ще се занимават по-малко с влаковете и повече с контролиране и предупреждаване на шофьорите. „Украинците са пословични с неуважението си към закона – казва Маслов. – Ако няма никой на пост, хората заобикалят барьерите, за да изпреварят приближаващия влак.“

Животът може да бъде отшелнически. Между влаковете служителките се грижат за градините, вършат домашна работа и се занимават с документацията.

—ДАНИЙЛ СТОУН

Шарените жп къщички предлагат обществена услуга и са част от местната култура.

Скъпи Ферми: писмо от почитател

ГАМА-ЛЪЧЕВИЯТ КОСМИЧЕСКИ ТЕЛЕСКОП „ФЕРМИ“ РАЗКРИВА
ЕДИН КОСМОС, ТОЛКОВА РАЗЛИЧЕН ОТ ВИДИМОТО ЗА ОЧИТЕ

ТЕКСТ: ЛИЗ КРЮСИ

К

КОГАТО БЯХ ДЕТЕ, прекарвах част от летата си в дома на баба и дядо на брега на едно езеро. Вечер се просвах по гръб на кея за лодки и гледах звездното небе. Нямах думи да опиша чувствата си: притегателната сила на красивия и вдъхващ благоговение Космос.

Превъртаме с повече от десетилетие напред, до лятото на 2002 г., когато за първи път се запознах с астрономията по възможно най-всеобхватния, енергичен и вълнуващ начин. Бях лятна стажантка в Чикагския университет, прочут със своите физици първопроходци. Сред тях е и Енрико Ферми, който прекарал тук последните години от живота и кариерата си.

В Чикагския университет се занимавах с ремонтнирането на оборудване, проектирано да улавя космически лъчи. Научих за гама-лъчите и как регистрирането им изисква творчество, новаторство и издигнати в Космоса

обсерватории. Шест години по-късно точно една такава обсерватория беше изстреляна от Флорида на борда на ракетата „Делта II“ към орбита около Земята. Наречена на Ферми, тя се превърна в любимия ми космически апарат.

Гама-лъчевият космически телескоп „Ферми“ ми показва една Вселена, каквато дори не бях снувала – ярко и бурно пространство, кипящо от красота и движение. „Ферми“ вижда един Космос, много различен от достъпния за очите.

Всяка частица гама-лъчева светлина, уловена от „Ферми“, съдържа милиарди пъти повече енергия от видимата за човешкото око светлина. Гама-лъчите крият тайните на най-забележителните неща във Вселената: спираловидно завихрила се материя, която подхранва черните дупки и останките от огромни избухнали звезди. Тези събития и движения бъдат светлина с толкова голяма енергия, че малко явления на Земята могат да го наподобят.

ОЩЕ ПРЕЗ ПЪРВАТА година в небето „Ферми“ направи едно от случайните си и щастливи открития. Телескопът забеляза два гигантски мехура от гама-лъчи – сфери от заредени частици, които нашият Млечен път раздува от центъра си в продължение на милиони години. Огромните структури, всяка с диаметър 25 000 светлинни години, вероятно разказват за някакви катаклизми преди много време, но точната причина за тях остава загадка.

Друго откритие на „Ферми“ отговори на вековния въпрос за източниците на космически лъчи. През август 1912 г., на борда на балон с горещ въздух на повече от 5 км във въздуха физикът Виктор Хес първи регистрирал частиците на космическите лъчи – постижение, за което получил Нобелова награда. Но дори след десетилетни усилия нито Хес, нито някой друг успя да установи причината за космическите лъчи.

Тук се намесва впечатляващият поглед на „Ферми“. Събитията, които пораждат космическите лъчи, създават и характерни гама-лъчи. Очите на „Ферми“ ни отведоха право към местата на някогашни звездни експлозии и причината за космическите лъчи. Засичането потвърди подозренията, че избухващите звезди и бурните им околности могат да ускоряват протони и други атомни ядра и така да създават космически лъчи.

„Ферми“ не използва отразяващи огледала като космическия телескоп „Джеймс Уеб“, който ще бъде изстрелян по-късно тази година, нито пък пречупващи лещи, които изкривяват и фокусират постъпващата радиация. Вместо това той представлява детектор за частици на орбита около Земята.

Телескопът с голяма площ (LAT), основният инструмент на „Ферми“, оглежда около една пета от нощното небе едновременно и

„Ферми“ в действие

Телескопът „Ферми“ улавя сиянието на гама-лъчите.

ВДЯСНО: Галактиката Кентавър А е дом на огромна черна дупка, която се търче с околна материя. Хаосът по време на бурното ѝ и дълго хранене изстрелва струи бързо движеща се материя. Те излъчват както радиовълни, които са най-нискоенергийната светлина – изобразени тук в жълто-оранжево, така и гама-лъчи, най-високоенергийната радиация – в лилаво.

НАЙ-ВДЯСНО, ОТ ГОРЕ:

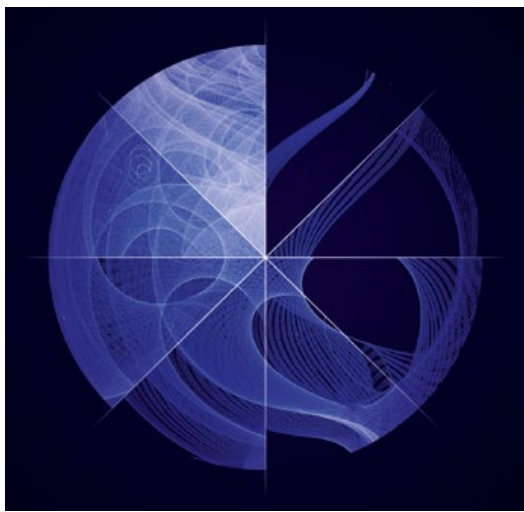
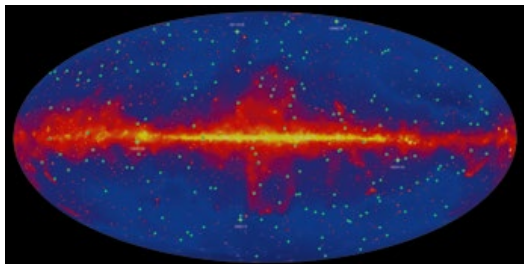
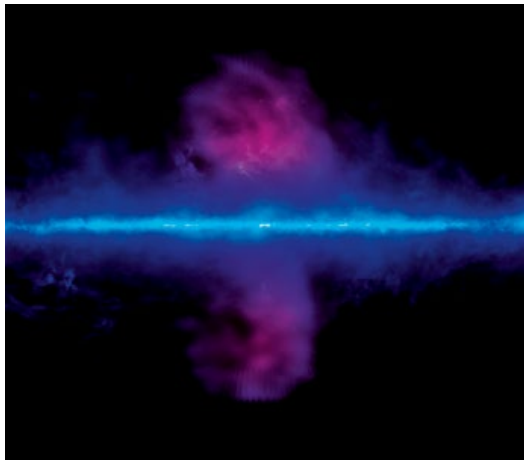
В началото на мисията си „Ферми“ открил два огромни мехура от гама-лъчи (лилаво), които се излъчват от центъра на нашата галактика (показана като синя равнина).

Касиопея А е място на някогашна звездна експлозия. Пурпурната топка показва къде гама-лъчите се зараждат в останките от звездата.

Тази карта съчетава всеобхватния гама-лъчев поглед на „Ферми“ към небето с най-ярките 186 гама-експлозии, които е видял (зелените точки).

„Ферми“ се върти и премята на орбита около Земята. Това изображение, съставено от осем кадъра, завъртащи се по часовниковата стрелка в продължение на 51 месеца, докато наблюдава едно и също ядро на смачкана звезда, проследява сложното движение на апарата. —Л. К.

ИЗОБРАЖЕНИЯ, ПО ЧАСОВНИКА ОТ ЛЯВО: СЪВМЕСТЕН ПРОЕКТ НАСА/DOE/FERMI LAT, ОБСЕРВАТОРИЯ „КАПЕЛА“, ИЛЕЙНА ФЕАЙН, ТИМ КОРНУЕЛ И РОН ИКЪРС (CSIRO/ATNF), Р. МОРГАНТИ (ASTRON) И Н. ЮНКЕС (MPIFR); НАСА/DOE/FERMI LAT COLLABORATION; НАСА GODDARD; СЪВМЕСТЕН ПРОЕКТ НАСА/DOE/FERMI LAT (ДВЕ)

ВЕСТИ
ОТ ПРЕДНАТА ЛИНИЯ
НА НАУКАТА
И НОВИТЕ ИДЕИ

Бронирана буболечка

Неслучайно името му на английски е „дяволски брониран бръмбар“. Дългият близо 2,5 см *Nosoderma diabolicum* е толкова здрав, че може да понесе маса почти 40 000 пъти по-голяма от теглото му. ВВС на САЩ финансират изследване на бронята му с идеята да разработят нови материали. — х. у.

УСТОЙЧИВО ХРАНЕНЕ

ХРУПКАВО ВОДОРАСЛО

ТОЗИ „МОРСКИ БЕКОН“ ДОСТАВЯ ИЗОБИЛНИ ПРОТЕИНИ И СЕ ДОБИВА БЕЗ ПРАСЕШКО КВИЧЕНЕ

СПЕЦИАЛИСТИТЕ ПО АКВАКУЛТУРИ в Орегон разработват специална хранителна индустрия, в чийто център е морско водорасло, наричано „най-продуктивният източник на протеини в света“, „суперхраната на бъдещето“ и „морски бекон“. Дулсе е водорасло, което се среща в Северния Атлантик и в Тихия океан. Северноевропейските нации го ядат от векове, но повечето от нас дори не сме чували за него. Изследователи от Орегонския щатски университет са патентовали погвид, който може да се отглежда в аквариуми на сушата само с помощта на морска вода и слънце – като междувременно абсорбира въглероден диоксид при фотосинтезата. Като хранителен продукт ползите от дулсе са няколко. Расте бързо. Богато е на витамини, минерали, антиоксиданти и протеини. Според някои, когато бъде опушено и изпържено, вкусът му е като на бекон (с каквото е аранжирано горе). Компанията на Чък Тумб отглежда дулсе на орегонския бряг и го продава пряко на ресторанти, а изсушено – на магазини. —ХИКС УОГАН

БИОТЕХНОЛОГИЯ

Лек за болката

Има обещаващи новини за милиони хора със заболявания на слепоочно-долночелюстната става, водещи до болки в челюстта. При проучване върху прасета, чиято челюстна структура е близка до човешката, учените създали и имплантирали хрущялно-костни присадки, отгледани от стволови клетки. Шест месеца покъсно ставите започнали да се регенерират и понасяли налягането от дръвчето. Предстои клинично изпитване върху хора. — х. у.

СЛАВА НА КОРОНАТА

ТРАДИЦИОННИТЕ УКРАШЕНИЯ ЗА ГЛАВА
ОТНОВО СА ПОПУЛЯРНИ В УКРАИНА.

СНИМКА: ДОМИНИКА ДИКА

цветя, пера, конопени нишки, черупки, мъниста, дори късчета фолио и восък. Това са някои от нещата, които художничката Доминика Дика вплита в своите възстановки на класическия „винок“, или венец.

За венците, носени векове наред от момичетата и младите жени в славянските страни, се смята, че имат езически произход. Те са обичаен аксесоар за сватби и празника в нощта на Купала, когато жените пускат венците си по реката, за да гадаят за романтичното си бъдеще. Дали течението на водата ще реши съдбата на венеца – или някой мъж ще скочи, за да го спаси?

Венците отново се връщат в ползрението благодарение на художници, музиканти и артисти. „Чувстваш се като кралица, когато го носиш – казва музикантката Дага Грегорович. Така се чувства и публиката: – В Англия може да носят цилиндри по фестивалите – но тук хипстърите носят корони.“

Версиите на Дика, направени със сътруднички в ателието ѝ „Трети петли“ в Львов, Украйна, се основават на архивни изображения и фотографии. —ИВ КОНАНТ

Музикантката Дана Виницка от украинско-полската група „Дагадана“ носи съвременен *винок*, обрисан с изсушени растения, клечици и хартиени цветя.

Фрагмент от паметника „Асеновци“ с изглед към историческия стар град на Велико Търново. Старопрестолният град е бил два пъти столица на България – по време на Второто българско царство (1185–1396) и на Княжество България в периода 1878–1879 г.

УЕОWATZUP / УИКИПЕДИЯ

ИВАН АСЕН II

КАКВО ЗНАЕМ И КАКВО НЕ ЗНАЕМ
ЗА ЕДНА ОТ НАЙ-ВЕЛИКИТЕ ЛИЧНОСТИ
В БЪЛГАРСКАТА ИСТОРИЯ?

ТЕКСТ: ПЛАМЕН ПАВЛОВ

„ВЕЛИКИЯТ И БЛАГОЧЕСТИВ ЦАР ИВАН АСЕН, СИНЪТ НА СТАРИЯ ЦАР АСЕН, КОЙТО ИЗПИТВАШЕ ГОЛЯМА ЛЮБОВ КЪМ БОГА, ПРОСЛАВИ И ПРОСВЕТИ БЪЛГАРСКОТО ЦАРСТВО

повече от всички български царе преди него, като създаде манастири и украси много със злато и бисер, и скъпоценни камъни всички свети и божествени църкви, и ги дари с много дарове (...) и с голямо желание се зае да възстанови патриаршията на Българското царство...“

Такава е оценката за цар Иван Асен II в Синодика на Българската патриаршия (т.нар. Борилов синодик) в последната му редакция, извършена от патриарх Евтимий в края на XIV в. Царуването на бележития владетел, при когото Второто българско царство достига най-голямото си териториално разширение, политическа и военна мощ, е сравнително добре познато от историческите източници и е предмет на изследване от страна на редица български и чужди изследователи. И все пак дали знаем всичко за Иван Асен II?

Със сигурност – не, защото спорните въпроси и „загадки“ не са една и две. А дори и наглед „ясни“ гатки, каквито са началото и края на неговото царуване, при по-внимателен прочит получават отговори, различни от общоприетите.

ИВАН АСЕН Е СИН НА цар Иван Асен I (1186–1196) и втората му съпруга Елена. Роден е най-вероятно около 1193 г. Има по-малък брат на име Александър, на когото по време на царуването си дава титлата „севастократор“. Животът на Иван Асен е белязан с драма-

Редакцията изказва специална благодарност на художника Васил Горанов за безвъзмездното предоставяне на картините му „**Великата победа на цар Иван Асен II при Клокотница**“ и „**Цар Иван Асен II и царица Ирина**“.

тизъм от най-ранното му детство. Както е известно, „старият цар Асен“ е жертва на болярски заговор, като е убит от своя братовчед Иванко през 1196 г. Иван Асен – тогава около тригодишен, да не говорим за по-малкия му брат – надали е имал нещо повече от мъгляв спомен за баща си. В историческите романи още от дете Иван Асен е със „запазено място“ на престолонаследник, но гали е така, е трудно да се каже. Цар Теодор-Петър (1186–1197), най-големият от първите трима Асеневици, вероятно е бил бездетен, докато Калоян (1197–1207) е имал син, чиято съдба обаче е неизвестна. До 1207 г. синовете на Асен I са живеели в столичния Търновград. Промяната настъпва, когато след междуособици през есента на следващата година на престола идва техният първи братовчед Борил. Византийският историк Георги Акрополит изрично отбелязва, че поради опасения за живота на „невръстния“ Иван Асен, тогава тринадесет-четирнадесетгодишен, се налага той и брат му да бъдат отведени от верни хора при куманите в Северното Черноморие. Малко по-късно, когато Борил се жени за царицата куманка, вдовицата на Калоян, синовете на Асен търсят убежище „в

земята на русите“. Византийският хронист Ефрем добавя, че Иван Асен е придружаван в изгнанието от своя „възпитател“ (грц. „педагогос“), чието име остава неизвестно. Почти всички автори, писали за Иван Асен, го „изпрацат“ в Галицко-Волинското княжество (днешна Западна Украйна), което обаче е плод на презумпция и е определено погрешно. Тази държавна формация е традиционен съюзник на Византия, съответно противник на България, а и към 1207 г. е в период на остра вътрешна нестабилност и унгарска намеса. При това в онази епоха названието „земя на русите“ е запазено за княжеството със столица Киев, „майка на руските градове“. С други думи синовете на Асен са отведени именно там, но престоят им продължава не повече от петшест години.

Към 1213–1214 г. Иван Асен атакува Борил с помощта на наемни отряди, наречени от Акрополит „сбирщина руси“. Явно не става дума за помощ от страна на Киевското княжество, а за привличането на т.нар. *бродници*, предшествениците на по-късното казачество. Заедно с куманите те участват във водените от България войни с Византия при Петър, Асен и Калоян, така че Иван Асен е можел

На отсрещната стр.:
 Портрет на цар Иван Асен II от Георги Данчов.
 Градска художествена галерия в Пловдив
Вляво: Карта на Българското царство по време на царуването на Иван Асен II

да разчита на тези стари връзки. По същото време Борил губи традиционната подкрепа на куманите, което улеснява действията на Иван Асен.

Георги Акрополит съобщава, че Иван Асен „воювал с Борил, победил го и станал владетел на малка земя. А Борил влязъл в Търново и затворен вътре, бил обсаждан в продължение на седем години. Неговите хора, след като паднали духом, минали на страната на Иван Асен. При бягството си Борил бил пленен и ослепен от Иван и така Иван станал владетел на цялата българска земя“. Разбира се, твърдението за седемгодишната обсада на Търново е неточно, а и в онези времена „седем“ често е еквивалент на „много“. Със сигурност обаче след 1213–1214 г. Борил е принуден да брани престола си. Факт е обаче, че този владетел, определян често като „слаб“, „безволев“ и т.н., е имал достатъчно привърженици, поради което гражданската война продължава няколко години. В крайна сметка Иван Асен привлича по-голямата част от българите на своя страна и си връща бащиния престол.

Навсякъде – в академичните трудове, историческите енциклопедии, да не говорим за школските учебници, началото на управлението на Иван Асен категорично е поставено в годината 1218-а. Единственият „маркер“ е надписът от търновската църква „Св. Четирдесет мъченици“, в който самият Иван Асен съобщава, че битката при Клокотница е била през „дванадесетата година“ от неговото управление. През онази епоха обаче се използва не днешната януарска, а т.нар. септемврийска година, което поставя идването му на власт във времето от 1 септември 1217 г. до 31 август 1218 г. От онова, което знаем за кръстоносния поход на унгарския крал Андраш II по същото време, също става ясно, че промяната в Търново е станала найде към есента на 1217 г. Известно е, че кралят се завръща в Унгария през февруари 1218 г., преминавайки през България, където се баби известно време. Но към онзи момент българската корона принадлежи не на унгарския съюзник Борил, а на Иван Асен II.

Иван Асен II поема управлението на държавата, която е претърпяла терито-

риални загуби и има редица нерешени проблеми със съседите. Младият владетел ловко използва затрудненото положение на завръщащия се от Близкия изток Андраш II, действайки с дипломатически такт и уважение към един иначе традиционен противник. Бракът с кралската дъщеря Анна-Мария Арпад е благословен от римския папа Хонорий III, а България под формата на „зестра“ на новата царица получава изгубената при Борил своя Белградска област.

НАЙ-ЧЕСТО СЕ ПРИЕМА, че Иван Асен е имал три брака. Като негова първа съпруга е сочена Анна, впоследствие монахиня Анисия. От текста на Бориловия синодик обаче е ясно, че въпрос-

ната Анна е царицата куманка, съпругата на Калоян и Борил, докато първа съпруга на новия цар е „другата Анна“. Наистина към 1217–1218 г. Иван Асен е бил на около 25 години и вече е имал две дъщери – Мария и Белослава, но и двете са родени от „наложници“. Бракът на българския цар с унгарската принцеса има своите важни международни проекции – новата българска царица е племенница на френската кралица Агнес (съпругата на Филип II Огюст), на силезийската херцогиня Ядвига (жена на Хайнрих, „велик княз на Полша“), на чешката кралица Констанция (съпруга на Пшемисъл Отакар I), както и на бившата византийска императрица Маргарита – същата, чийто брак с византийския император Исак II Ангел и извънредният данък във връзка с него

Великата победа на цар Иван Асен II при Клокотница. След катастрофалното поражение на кюр Теодор Комнин Царство България постига най-голямото си териториално разширение в цялата своя история.

ВАСИЛ ГОРАНОВ

през 1186 г. е „детонатор“ на въстанието на Петър и Асен. Анна-Мария е сестра на бележития унгарски крал Бела IV и на Елизабет, херцогиня на Тюрингия, канонизирана за светица от католическата църква. Както виждаме, цар Иван Асен II се сродява с изтъкнати европейски владетели, което издига авторитета на България на международната политическа сцена.

През 20-те години на XIII в. като първостепенен фактор на Балканите се на-

Панорамен поглед към паметника „Асеневици“ и Държавната художествена галерия „Борис Денев“ в подножието на хълма Света зора, на един от забойте на р. Янтра в Търново. Царете от династията Асеневици – Асен, Петър, Калоян и Иван Асен II – са изобразени като конници върху гранитни постаменти. Високият 33 м меч в центъра на композицията символизира мощта и възхода на средновековна България.

ISTOCK

Овце пасат под
октомврийското
небе по вехнещите
летни пасища в
подножието на
Кавказ в областта
Тушетия, Грузия.
Овчарят и стадото
скоро – преди
настъпването на
зимата – трябва да
се върнат на сигурно
място в равнините.

ОПАСНИЯТ ПЪТ

МЕЖДУ ЗЕМЯТА И НЕБЕТО

ВСЯКА ГОДИНА ПАСТИРИ В ПЛАНИНАТА КАВКАЗ В
ГРУЗИЯ СЛЕДВАТ СЕЗОНИТЕ СПОРЕД ДРЕВНИТЕ
ТРАДИЦИИ И ПОДКАРВАТ СТАДАТА СИ НА ТЕЖКО
ПЪТУВАНЕ КЪМ ПАШАТА – И ПРЕЗ ВРЕМЕТО

СНИМКА: ФЕРНАНДО ХАБИЕР УРКИХО

Овчарите – включително Робизон (втория отляво) и Гиорги Карсамаули (третият отляво) и Иля Басилашвили (втория отдясно) – организират гощавка за гости в една от техните хижи. Гостоприемството, храната и тостовете заемат важно място в грузинската култура.

ТЕКСТ: ГИОРГИ ГОГУА

СНИМКИ: ФЕРНАНДО ХАВИЕР УРКИХО

И НИКОЛОЗ МЧЕДЛИДЗЕ

В шест сутринта тревожният глас на Гиорги Карсамаули ме събуди в палатката, която бях опънал на сред подгизналия път. „Бързо, ставай, трябва да тръгваме!“ – каза овчарят.

През отворения щип на палатката нахлу студен въздух – заедно със звука на пороя, който шибаше пътя. Стадото му от 850 овце не се виждаше никъде.

Гиорги, приветлив мъж на 29 години, сякаш беше изгубил обичайната си жизнерадост. Изражението на лицето му беше много сериозно, дори ужасено. Забърза към стария си пикап, без да си даде труд да гръпне щипа на палатката. Навън гъждят накви си якето ми за броени минути. В далечината се чуваха подсвиркванията и виковете на овчарите.

През тази хаотична сутрин през май 2019 г. пастирите, съпроводжани от нашия екип на *National Geographic*, трябваше да напредват по последния етап от 250-километровата миграция от зимните пасища в долината Шираки до Тушетия – изолирана и живописна планинска област в североизточната част на Грузия. Но времето промени всичко. Вместо със семен напън да прехвърлят билото и да стигнат до летните пасища, следвайки извечната традиция, овчарите се оттеглиха на безопасно място по-ниско по склона и оставиха пръснати овце, които през нощта бяха измръзнали до смърт.

В ЮЖНОТО ПОДНОЖИЕ на Кавказ, в село Алвани, на 100 км от столицата Тбилиси, има кошара, кацнала на брега на реката. Оврадата

от колове и телена мрежа спокойно побира голямото стадо на сем. Карсамаули, които са овцевъди вече три поколения. Подобно на повечето тушинци, сем. Карсамаули прекарват седем-осем месеца в Алвани и пасищата в долината, а с настъпването на пролетта откарват овцете в планините на Тушетия и девствените алпийски пасища около тяхното село Вестомта.

От май до септември местната порода овце пощипват високопротеиновите планински треви, които придават характерния аромат на млякото на тушинските овце. От долината Шираки овчарите ходят седем дни – около 150 км – до Алвани, където почиват и прекарват няколко седмици със семействата си, преди да поемат на последното тридневно изкачване от 100 км до Вестомта.

Според анализите през XVI и XVII в. цар Леван, който управлявал грузинската област Кахетия, дал на планинците зимни домове и земя в долината Шираки и Алвани, за да отбележи края на дълъг конфликт. Оттогава ежегодната миграция до Тушетия се превърнала в начин на живот.

Ветеринар по образование и патриарх на рода, 58-годишният Робизон Карсамаули

Робизон Карсамаули стои сред овчи и кози кожи в хижата си в долината Шираки, където овчарите се оттеглят на зимна паша. Буци традиционно тушинско овче мляко зреят в торби гуга, ушити от кожата.

Крепостта Кесело, издигаща се над Омало, била построена през XIII в. за защита срещу монголските нашествия. През лятото характерните къщи от каменни плочи в селото подслоняват както семействата на овчарите, така и туристи.

ЗА ТУШИНЦИТЕ ОВЦЕВЪДСТВОТО Е НЕ ПРОСТО ИЗТОЧНИК НА ДОХОДИ, НО И НАЧИН ДА СЪХРАНЯТ ВРЪЗКАТА С ДОМА НА ПРЕДЦИТЕ СИ.

работил с овцете повече от 30 години – също като баща му преди него. Сега го е наследил най-големият му син Гиорги. През слънчевата сутрин, когато се запознавам с тях, семейството се готви да подкара стадото към летните пасища. Четири поколения Карсамаули живеят в двуетажна къща край р. Алазани. Тушинският им диалект е различен от грузинския.

Еколог по образование, Гиорги иска да модернизира старите традиции – идея, която му хрумнала, след като пътувал до Италия и Франция. Там наблюдавал как овцевъдите са включили нови методи в развъждането и производството на сирене, като в същото време пазят старите обичаи. Гиорги експериментира с различни традиционни техники за правене на овче сирене, което зрее в торба от овча (понякога козя) кожа, наречена *гуда* – откъдето идва и името на сиренето: тушинска гуда. Традиционният метод за правене на сирене почти се загубил по съветско време, когато колхозите се занимавали с производство на сирене и гудите били заменени с по-евтини полиетиленови торби – съответно продуктът бил с по-ниско качество. Но фамилии като Карсамаули съхранили традициите живи.

Днес са се обединили с още пет семейства животновъди и са създали асоциация за производство на тушинско сирене, а през 2019 г., с подкрепата на Организацията по прехрана и земеделие на ООН и грузи организации те успяха да регистрират тушинската гуда като защитено наименование за произход, гарантиращо автентичност. Не само че сиренето трябва да зрее в торба от овча кожа, ами и овцете трябва да пасат само по алпийските пасища на Тушетия. Този ход ще им осигури предимство във време на икономически проблеми – потребителите са готови да плащат два пъти повече за деликатесния продукт.

МЪНИЧКАТА ВЕСТОМТА се крепи на един връх. Мога да преброя десетина къщи.

Една е на сем. Карсамаули, които вече приемат гости. Превърнали са къщата в хотел – трансформация, която също като миграцията изисквала огромен труд. Тъй като до селото не се стига с кола, всички строителни материали трябвало да се доставят с коне.

За да стигне дотам, човек трябва да тръгне по пътека от края на пътя. Тясната пътечка криволичи няколко километра по стръмния горист склон. Изгледът спира дъха, цари тишина. Нищо не загатва за човешко присъствие с изключение на самотната гледка на село Вестомта на фона на планината, увиснало между небето и земята.

В НАЧАЛОТО НА МАЙ пътят към Тушетия още е затворен от снеговете и овчите пътеки са неотъпкани. Стадото на Гиорги първо ще стигне до девствените пасища – привилегия, дадена му тази година от старейшините в долината, но и риск заради непредсказуемото пролетно време.

След няколкоседмичен престой в Алвани овчарите бяха готови. Сутринта на 7 май Робизон започва изкачването заедно с Иля Басилашвили – пастир, който почти осем години работи за сем. Карсамаули. Двамата с Гиорги и още трима овчари надничари ще се присъединим към тях по-късно. Тазгодишният сняг беше толкова дълбок, че и дума не можеше да става да тръгнем с коне, които обикновено носят провизиите. Съпровождаше ни пикап, натоварен с най-необходимото: традиционни вълнени ямурлуци *набади*, рула дебел найлон, който да ги пази от дъжда и снега, храна за тридневното изкачване и пакети евтини цигари.

Тина Беладигдзе, съпругата на Робизон, осигурява нужните управленски умения и

Фоторепортерът **Гиорги Гозуа** два пъти е работил с *National Geographic Грузия* – този път като автор. През март т.г. текстът му за Тушетия беше отличен с Наградата на ЕС за журналистика в категория „Най-добра статия в печатна или онлайн медия“.

ГИОРГИ КАРСАМАУЛИ СЕ НАДЯВА ДА ОПАЗИ ЖИВИ ПАСТИРСКИТЕ СКИТАНИЯ И СМЯТА, ЧЕ В НЕГОВОТО ПОКОЛЕНИЕ СА ОСТАНАЛИ ЕДВА 10–15 ОВЦЕВЪДИ.

логистична подкрепа за семейния бизнес. Тя отговаря за договарянето на надниците и за плащането на овчарите. По-късно през пролетта тя ще подкара към планината говедата на семейството. Освен това Тина се грижи за семейния хотел във Вестомта и предлага на туристите традиционни тушински ястия.

Колкото повече разговарям с Тина и сем. Карсамаули, толкова повече разбирам от каква огромна важност е за тях да предадат традициите на потомството. Тина обяснява, че овцевъдството за месо и сирене не е просто източник на доходи, но и начин да съхранят връзката си с мястото, населявано векове наред от техните предци. Тушинските народни приказки и легенди, които предхождат пристигането на християнството през IV в., разказват за развъждане на овце още от времето, когато храмове от каменни плочи, украсени с восъчни свеци, приютявали древни ритуали (които още съществуват).

Днес начинът им на живот отмира, тъй като по-доходоносни професии и модерни занимания привличат новото поколение. Предсказуемият резултат е, че по-малко тушинци избират планината. Често си намират работа в строителството или емигрират.

ВЕЧЕРТА ДВАМАТА с Гиорги се срещаме с овчарите в село Пшавели, където вече бяха започнали т.нар. измиване, за да дезинфекцират овцете – да ги отърват от паразитите, преди да стигнат до девствените планински пасища.

Освен че спазват съвременните разпоредби, овцевъдите се придържат към един предхристиянски обичай: в Тушетия свинското е забранено. Смята се, че животното носи лош късмет. Някои семейства изобщо не консумират свинско и се въздържат от него дори в долината. Тушинската старейшина Машо Абацдзе-Бецунацдзе, на 83, си спомня как, преди да тръгнат към планината, тя и семейството ѝ дори си оставяли свинските изрвчули в долината.

Сутринта след измиването овчарите подкараха стадото по пътя Пшавели – Абано – Омало, който е най-коварният в Грузия, но обикновено е безопасен за пешеходци. По време на ежегодното изкачване на сем. Карсамаули това обикновено е най-малко опасната част от сезонната миграция – стига времето да е хубаво, разбира се. Порой като този, на който станахме свидетели, увеличава риска.

КЕРВАНЪТ НИ се изкачи до 2000 м. Красотата на извисяващите се тушински села контрастира с печалната им изоставеност.

Преди векове тези далечни махали били изградени от каменни плочи и осеяни със сигнални кули, които ги пазели срещу племената нашественици от север.

„Сега селата са почти пусти. Тук горе идват основно хората, които имат хотели“ – казва 63-годишната Нуну Сагхиридзе. Тя преустроила в хотел крепостна кула от XVIII в. във Верховани. Подобно на други тушински села, Верховани се намира далеч от асфалтирани пътища и за да стигнат там, безстрашните посетители трябва да прекосят с кола една река. Тънеца във вековна планинска изолация, цялата област Тушетия до момента е успяла да отблъсне масовия туризъм, който преобразява голяма част от Грузия. В Тушетия джъдът може да отнесе цели пътища – както скоро цялхме да разберем.

НАДЯВАХМЕ СЕ да стигнем хребета на 3000 м при Ткис Таби, „края на гората“, преди мръкнало. Щеше да бъде последният ни лагер, преди да преминем по тясната пътека, наречена Снежния проход, към Вестомта.

На 9 май 2019 г. буря предизвика множество свлачища, които разрушиха основния път към Тушетия (горе), който се използва за прекарване на стадата. Местните казват, че подобна природна катастрофа е без паралел през последните десетилетия. Минусовите температури убиха почти сто от овцете на сем. Карсамаули на стойност около 5000 долара (долу).

Буря се кълби над
Телави в далечината.
Тъй като тръзването
им се забавило,
овчарите не са
успели да стигнат
до обичайното си
място за лагеруване
преди мръкнало
и са разположили
стадото си на пътя.

Кое от трилионите дървета
на тази затопляща се планета
расте най-далече на юг?
Нашият екип се пребори с яростните
ветрове на нос Хорн, за да го намери

ДЪРВОТО

ТЕКСТ: КРЕЙГ УЕЛЧ
СНИМКИ: ИЪН ТЕХ

НАКРАЙ СВЕТА

Седем дървета са израснали на склон на южния край на Южна Америка, над опасния водовъртеж, където Тихият океан се среща с Атлантика.

Групата не е впечатляваща – просто плетеница от чворести клони и сребриста кора, скрита сред тръстикови треви. Няколко са изсъхнали. Никое не стига по-високо от бедротото ми. Яростните ветрове са направили стволите им съвсем хоризонтални. Прелетяхме океани; пътувахме 32 часа с ферибот; плавахме още 10 часа с дървено чартърно корабче. Чак тогава достигнахме целта си – о-в Хорн, където се намира нос Хорн, края на Огнена земя.

Дойдохме чак готук, за да начертаем граница, която никога друг учен не е поставял преди. Дойдохме да открием най-южното дърво на Земята.

„Това е то“ – казва горският еколог Брайън Бума. Увит е в оранжево-черен дъждобран. Стъпил на две хълмчета, той проверява отново компаса си и промърморва: „Супер“.

Малко неща в естествената природа могат да бъдат идентифицирани като истинския край, последното от вида си, границата, казва ми Бума.

„Убеден съм, че трябва да знаем къде се намират тези дървета“ – казва той.

ПРЕЗ ХХІ В. може да изглежда сякаш няма места, които да не сме изследвали до последния сантиметър. Спускаме се с подводници до най-дълбоката океанска падина, изследваме най-сухите пустини на планетата. Но никога не сме идентифицирали – поне не с точност – последните дървета на покрива или на дъното на света.

Настъпват нови гори. Докато климатът се затопля, линията на дърветата напредва по-нагоре по планините и видовете дървета също разширяват ареала си към по-големи географски ширини. Докато дърветата се придвижват, екосистемите се променят. В Аляска по-дългите сезони на растеж сега позволяват на върбите да станат толкова големи, че се подават над снега през зимата. Това е привлякло лосове и зайци бяляци чак до Северния ледовит океан. Арктика и части от Антарктида са сред най-бързо затоплящите се региони в света.

Но повечето от това, което знаем за тези големи екологични промени, идва от изследвания северно от екватора. Глобалният юг, казва Бума, често е пренебрегван.

Прелиствайки стари ботанически книги и дневници на изследователи, той съзрял възможност: те събържали обрквац асортимент от

NGS, посветено на разкриването и опазването на чудесата на нашия свят, е финансирало изследванията на Брайтън Бума относно промените в земните екосистеми.

Горският еколог Брайтън Бума (Вляво) и Андрес Холц озлеждат тревистите скални тераси на челната скала на нос Хорн на о-в Хорн – последната точка от Южна Америка, където могат да растат дърветата.

ПРЕХОДНА СНИМКА

В търсене на най-южното дърво на планетата учените прекосяват бруления от ветровете о-в Хорн. Понякога трябва да стъпват върху гъсти дървета и храсти, движейки се пързаво, за да не пропаднат в стръмни клисури.

твърдения за местонахождението на най-крайните гори в глобалния юг. Ако успеел да открие най-южното дърво, то би могло да се превърне във фокусна точка на жива лаборатория, която учените да посещават през идните години. Могат да наблюдават топлината на почвата и растежа на дърветата. Могат да проучват животните, обитаващи тази екосистема на ръба. С времето биха могли да проследят дали ръбът се придвижва.

Първо обаче Бума трябвало да намери дървото. Но да се открие каквото и да било в архипелага, отблъснал Чарлз Дарвин и почти пречупил капитан Блай, нямало да е като разходка в гората. Достатъчно трудно било дори да се доближиш до него.

БУМА ПРЕДПОЧИТА типа наука, която смесва разследването с агренилна, в идеалния случай

– в труднодостъпни гори и в мизерни условия. Веднъж в националния парк „Глейшър Бей“ в Аляска той плавал с каяк в ледени фиорди при проливен дъжд и си пробивал път през високи колкото него храсталаци, пълни с гризлица, само за да открие някакви миниатюрни изследователски участъци, установени през 1916 г. от ботаника Уилям Скунър Купър. Участъците били иззубени за науката, докато Бума не изробил рисуваните на ръка карти на Купър от пращините архиви. Сега те осигуряват едновековни свидетелства за това как растенията превземат земята, открита от оттеглящите се ледници.

Бума разказва за това приключение в товарния ферибот „Яган“. Заедно с фотографа Иън Тех плаваме през Магелановия пролив под оловносивото небе в един януарски следобед. Навън сините ледници се спускат

Магеланови пингвини
цъкат по скалистия
бряг на острова и
се насочват към
колониите си след
цял ден риболов.
Изследователите,
проправящи си
път през гъстата
растителност,
понякога се
подхлъзвали на
гуаното, останало
след пингвините,
които се изкачват по
същите кални оврази.

по склоновете на Южните Анди. Златокоси пингвини са се сгупчили по скалите край брега. Пътуваме от ден и половина от Пунта Аренас към Пуерто Уилямс, Чили – най-южния град на Южна Америка. Там ще ни чака по-малък кораб. Бума е въздушевен – детектив, на когото му предстои да разплете нова мистерия. Финансирани от Националното географско дружество, той и чилийският еколог Рикардо Роци са събрали екип, който се надява да проучи крайните гори на юга. Един изследовател ще се опита да направи аудиозаписи на прилепи. Двама други ще се катерят по дърветата, за да изучат короните им. А малък екип ще помогне на Бума да открие своето дърво.

Бума отваря един скициник с чертеж на нашата цел, приличащ на пиратска карта. Той признава, че за кратко обмислял да издери най-северното дърво на планетата,

но това е твърде обширен регион за претърсване. Казва, че искал да е сигурен.

В ЮЖНОТО ПОЛУКЪЛБО има много по-малко земя. Антарктида е била покрита с гори преди десетки милиони години, когато планетата е била по-топла, но днес там няма дървета. Океанът наоколо е осеян с острови, на някои от които расте шавар и тревни съобщества, но там също липсват дървета. Островите са били изследвани многократно, откакто Джеймс Кук обявил о-в Южна Джорджия за място без дървета през 1775 г. Според един уебсайт най-южното дърво било на о-в Наварино, поне на 70 км северно от нос Хорн. Друг твърдял, че е на о-в Осте, на 55 км северозападно от носа. Статия в списание от 40-те години на XIX в., основаваща се на телеграма от ботаника Джоузеф Долтън

ВЛЯВО

На източния бряг на острова Бума, водачът на експедицията, наднича в стар параклис, за да види как са някои от членовете на екипа, скрили се там от една от бурите, които редовно връхлитат носа.

ГОРЕ

Екипът се срещнал с единствените постоянни жители на о-в Хорн – чилийския морски старшина Андрес Моралес и семейството му. Моралес бил там на едногодишен мандат, грижейки се за фара, разположен срещу пролива Дрейк, и предоставяйки метеорологични данни на минаващите кораби.

Хукър, заключавала уверено: „Ермитските острови могат да се смятат за най-южното място в света, където може да се открие нещо подобно на дървесна растителност“.

Но Хукър никога не бил посещавал острова, разположен точно на юг от Ермитските острови – о-в Хорн. Защо би имало дървета на Ермитските острови, но не и на о-в Хорн, на 15 км разстояние? Бума се зачудил дали е така.

Когато споделил за това с Роци, чилиецът бил ентузиазизиран и казал: „О, да, бил съм там – спомня си Бума. – Там има дървета.“

В Пуерто Уилямс, където Роци надзирава изследователска станция, използвана от университета „Магелан“, натоварваме оборудването си в „Овеха Негра“ („Черната овца“). Двайсетметровото корабче от кипарисово дърво се управлява от трескавия братовчед на Роци – Еуцо Фирмани. Скоро поемаме на юг през протока Бишгъл, наречен на кораба на Дарвин. Капитанът прелива от въздушевление – „Никога не съм правил обиколка около носа!“ – крещи той. Стомахът ми се свиба.

Нос Хорн е огромна издатина, стръмно спускаща се около 400 м към морето от най-южната страна на о-в Хорн. На юг оттам се намира океанска ивица, която се

Най-южното дърво на Земята е едно в група от седем антарктически бука, някои от които са изсъхнали. Докато планетата се затопля, дали горите ще напредват на юг към Антарктида? Напредъкът им сега може да бъде проследен спрямо базовата линия, отбелязана от този скромен екземпляр.

Мъжка пума прескача поток в националния резерват „Флоридска пума“ в Югозападна Флорида. Рядко забелязваните котки, които наброяват само около 200, си възвръщат територии северно от Евърглейдс, но местообитанията им са застрашени от настъпващите преградия.

ЗАСТРАШЕНАТА КОТКА
СЕ ВРЪЩА,
НО СТРОИТЕЛНИЯТ БУМ
ЗАПЛАШВА ОЦЕЛЯВАНЕТО И

Завръщането на флоридските пуми

ТЕКСТ: ДЪГЛАС МЕЙН
СНИМКИ: КАРЛЪН УОРД-МЛ.

Пътищата насърчават стремежа на предградия, като този нов квартал близо до Орландо, който пресича исторически ареал на пуми. Едно изследване прогнозира, че допълнителни 2 млн. хектара – и повечето от незащитените връзки в коридора за диви животни на Флорида – ще бъдат застроени до 2070 г., освен ако мащабни инвестиции в опазването на земята не насочат строителството по-близо до съществуващите градски райони.

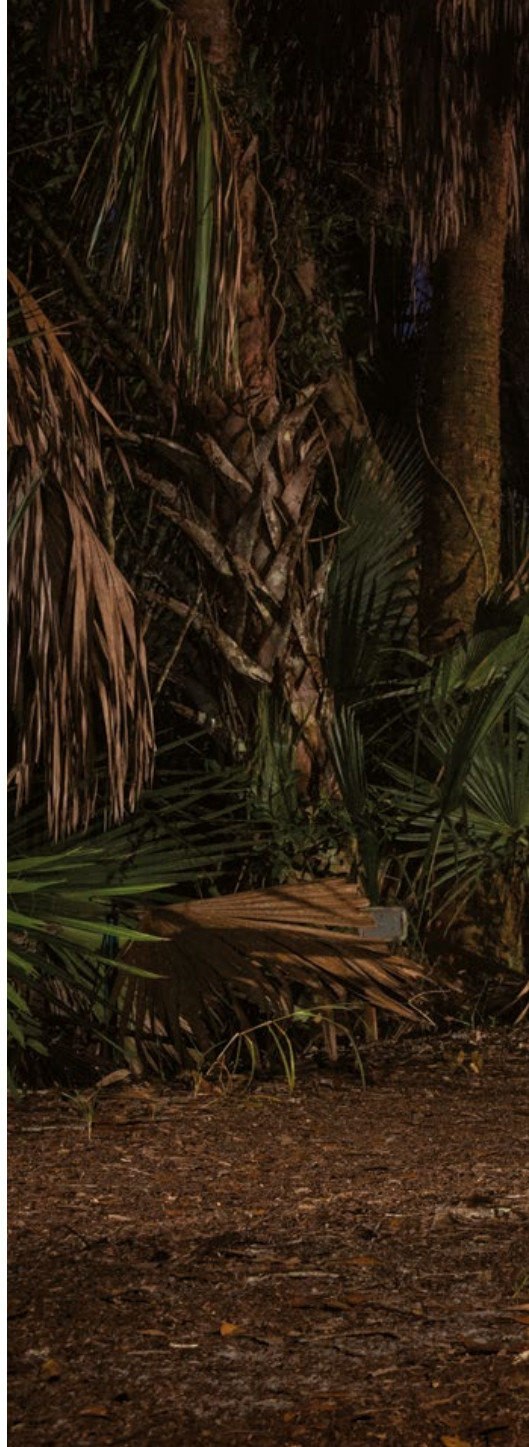
„Добре дошли в земята на пумите“

казва Брайън Кели, когато се срещаме на натоварена пресечка в Ийст Нейпълс, Флорида.

Кели, биолог специалист по пумите в щата, посочва на изток към ширеция се квартал, където живее. Една пума била заснета от камера само на 400 м оттам, казва той, а друга успяла да пресече шестлентовия път, до който стоим.

Друга пума, 8-годишна женска, кръстена FP224, живее наблизо. Два пъти я е удряла кола и всеки път ѝ е чутила крак. Била излекувана от ветеринари и пусната и след двата инцидента. За да я потърсим, отиваме с кола до дома на Кели, близо до горичка, където тя наскоро си направила бърлога и родила поне три малки. Сега е влажният сезон, когато дъждът обикновено изтрива следите на пумите, но ние изкарваме късмет.

„Ето я“ – казва Кели, като посочва големи отпечатъци от лапи в мекия пясък, горедолу колкото юмрука ми. Тръгваме по следите през високи борове и сабалови палми, обкичени с лиани. Проверка на фотокапана, задействащ се от движение, който Кели е поставил тук, разкрива, че FP224 е минала оттук малко преди 21 часа две вечери по-рано.

Националното географско дружество, посветено на разкриването и опазването на чудесата на нашия свят, финансира изследователя Карлтън Уорд-мл., който заснема и опазва Флоридския коридор за диви животни от 2011 г. насам.

Женска и три малки изследват резервата „Коркскрю Суамп“ с неговата стара кипарисова гора, заобиколена от настъпващи от три страни предградия. Много от тези снимки от фотокапани са отнели години заради

рядкостта на котките, непредвидимите им маршрути и трудностите около правилното осветление. Времето във Флорида също е предизвикателство: една камера била изгубена при ураган, но после била намерена.

М Е К С И К А Н С К И З А Л И В

Вълнуващо е да видим следите ѝ – напомниме, че Флорида все още има диви земи и големи котки, като някои от тях са достатъчно устойчиви, за да живеят невидими край разширяващите се предградия.

Повечето жители на Флорида никога няма да видят и следа от тези хищници, които в зависимост от пола тежат от 30 до 75 kg като възрастни и могат да прескочат до 10 м с един скок. Но пумата – позната сред чероките като „господаря на гората“ – зависи от стотиците квадратни километри блата, гори и поля в Югозападна и Централна Флорида, много от които са в непосредствен риск от застрояване.

Флоридската пума, класифицирана като подвид на пумата, някога била разпространена в по-голямата част от Югоизточните САЩ. Но животните били ловувани агресивно и през 70-те години на ХХ в. се срещали само във Флорида, като броят им бил спаднал до по-малко от 30, което ги правело силно уязвими към инбридинг. Били на косъм да изчезнат, казва Кели.

Тогава учените измислили безпрецедентен спасителен план: в средата на 90-те наели тексасаца Рой Макбрайд, вероятно най-добрия следотърсач на пуми в света, за да хване осем женски тексаски пуми и после да ги пусне в Южна Флорида. Пет от тях се размножили и това вливане на разнообразни гени предотвратило упадък на пумите.

Популациите нараствали бавно и сега има около 200 индивида, повечето от тях в огромна непрекъсната ивица земя южно от р. Калусахачи, простираща се източно

от Форт Майърс. „Това е един от най-драматичните успехи в природоопазването в историята на САЩ“ – казва Карлтън Уорд-мл., природозащитник и фотограф, чиято работа се подкрепя от Националното географско дружество.

Но най-различни заплахи засенчват бъдещето на пумите, включително сблъсъци с коли и териториални битки между котките – двете водещи причини за смърт. Около 25 пуми биват убити от коли всяка година, което отразява начина, по който строителството на домове и пътища застрашава вида в момент, когато близо 900 души на ден се местят във Флорида.

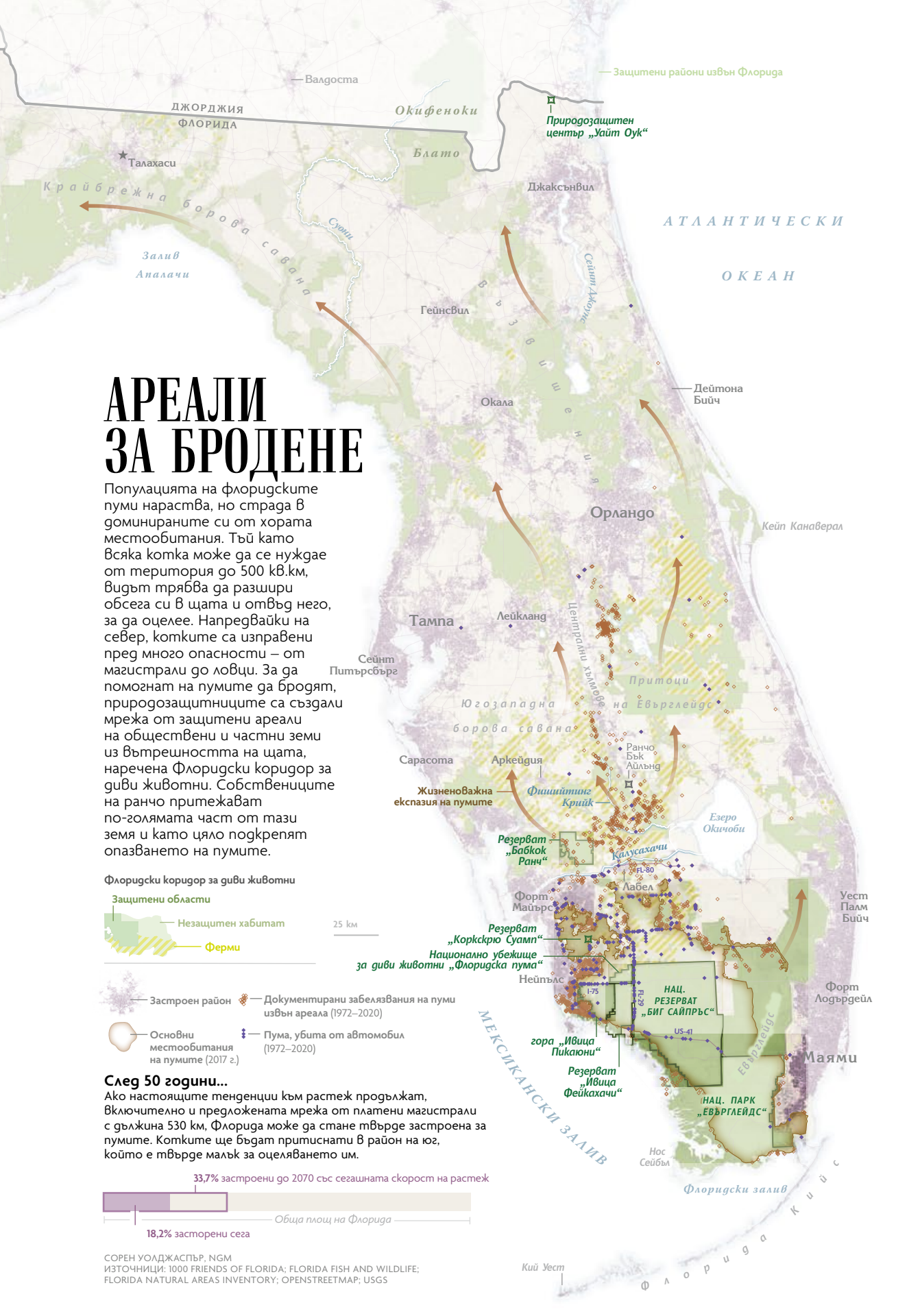
Освен това ново инвалидизиращо неврологично заболяване с неизвестна причина е засегнало над 12 пуми и е уплашило природозащитниците.

Но има и добри новини: пумите си връщат част от старата територия. През 2016 г. учените забелязали женска северно от р. Калусахачи, за пръв път от 1973 г. насам.

„Това беше повратно събитие“ – казва биоложката специалистка по диви животни Дженифър Корн за животното, забелязано в резервата „Бабкок Ранч“. За разлика от мъжките, женските не се отдалечават много от територията на майките си, което е значителен ограничаващ фактор за експанзията на вида.

Сега според Кели около 24 пуми живеят северно от Калусахачи, включително и няколко женски.

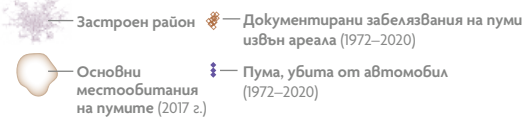
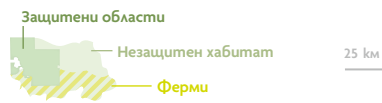
Експанзията на север е необходима за пумите, за да оцелеят в дългосрочен план, но е възможна само ако Флоридският коридор

АРЕАЛИ ЗА БРОДЕНЕ

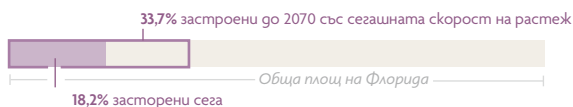
Популацията на флоридските пуми нараства, но страда в доминираните си от хората местообитания. Тъй като всяка котка може да се нуждае от територия до 500 кв.км, видът трябва да разшири обсега си в щата и отвъд него, за да оцелее. Напредвайки на север, котките са изправени пред много опасности – от магистрали до ловци. За да помогнат на пумите да бродят, природозащитниците са създали мрежа от защитени ареали на обществени и частни земи из вътрешността на щата, наречена Флоридски коридор за диви животни. Собствениците на ранчо притежават по-голямата част от тази земя и като цяло подкрепят опазването на пумите.

Флоридски коридор за диви животни

След 50 години...

Ако настоящите тенденции към растеж продължат, включително и предложената мрежа от платени магистрали с дължина 530 км, Флорида може да стане твърде застроена за пумите. Котките ще бъдат притиснати в район на юг, който е твърде малък за оцеляването им.

СОРЕН УОЛДЖАСПЪР, NGM
ИЗТОЧНИЦИ: 1000 FRIENDS OF FLORIDA; FLORIDA FISH AND WILDLIFE;
FLORIDA NATURAL AREAS INVENTORY; OPENSTREETMAP; USGS

Пума използва допълнително добавен брод, за да мине под щатски път № 80 близо до Лабел, южно от р. Калусахачи във Флорида. Природозащитно сервитутно право е защитило няколко ферми северно и южно за вечни времена. Пумите трябва да могат да минават под пътищата, за да се придвижват от защитените земи на юг до нови територии на север. Тази снимка е направена с помощта на инфрачервена светлина, извън видимия спектър, за да не се безпокоят котките.

ИНСТАГРАМ

КАРИН АЙГНЪР

ОТ НАШИТЕ ФОТОГРАФИ

КОЙ

Айгнър живее във Вашингтон и се занимава с опазване на природата и фотография на диви животни

КЪДЕ

Национален парк „Ясуни“, Еквадор

С КАКВО

Фотоапарат *Canon 7D Mark II* с 600-милиметров обектив

Всеки ден в еквадорска Амазония може да е възшебен. „Все едно си във филма „Аватар“ – казва Айгнър, която посещава района и провежда практически курсове за млади фотографи. По време на пътуване с лодки по приток на река Напо нейната група забелязала черен кайман и рояк мухи с пестри крила наоколо. Докато лодката им безшумно се плъзгала покрай него, Айгнър запечатала момента, в който две мухи кацнали на клепача на животното. „Амазония е място, където винаги се случва нещо невероятно – казва тя. – Просто трябва да си там да го видиш.“

На тази страница поместваме снимки от профилите на *National Geographic* в „Инстаграм“. Ние сме най-популярната марка в „Инстаграм“ – с над 223 млн. последователи. Станете един от тях на [@natgeo](#), [@natgeotravel](#), [@natgeointhefield](#), [@natgeoadventure](#), [@natgeoyourshot](#).